

Locuire-Sine-Cultură.

Locuire în exterior înveterată – locuire în interior vitală

Odette ARHIP

Conceptul „locuire” este asociat cu numele lui M. Heidegger, deși nu a fost nici primul și nici singurul filosof¹ care a apreciat „că limba este un prealabil al faptului de-a-fi-în-lume sau liantul tetraedei în care survine existența-omului-în-lume”². Arta și limba sunt domenii ale ontologiei. Văzând gândirea ca o luptă pentru cuvântul ce exprimă ființarea³, Heidegger menționează „propoziția călăuzitoare” a lui Hölderlin („în chip poetic locuiește omul”) pe baza căreia filosoful edifică „o categorie existențială fundamentală, care încorporează și hotărăște Dasein-ul uman, și anume, «locuirea», al cărei temei este poeticul”⁴. Heidegger a analizat poeți germani (Hölderlin, S. George) și austrieci (R. M. Rilke, G. Trakl), iar, analog, în „locuirea” românească, diverși autori au încercat o hermeneutică a Dasein-ului în limbajul poetic românesc (Eminescu, Blaga, Barbu, Bacovia, Stănescu). Nu sunt singurele „exerciții” de călăuzire intelectuală „spre exterior”. Alți filosofi (în special deconstructiviști), lingviști au glosat pe marginea identității celor trei forme ale logos-ului: ca limbaj, ca gândire și ca lucru⁵. De asemenea, același *summum* al „locuirii” se regăsește în pictură, arhitectură, muzică, orice formă de cultură, dar nu poți „locui” convingător doar în afară, chiar dacă oferta soteriologică te atrage (i)rațional. A înțelege „locuirea” presupune un fapt de viață, o componentă a irepetabilei biografii, ceea ce atrage coexistența cu introspecția și revelația. Emoțiile sunt cea mai importantă și semnificativă prelungire a Sinelui. În jur se țese „povestea” pre-existentă a locuirii interioare spuse de un narator neîngrijorat⁶ de credibilitatea ori de construirea personajului. Este naratorul din seria paradigmatică a muzei lui Homer, care „știe” povestea și o redă fidel, aceasta fiind autonomă și prin voința protagonistului, și prin aceea a naratorului.

Locuirea confortabilă și revelatoare în Sine face posibilă „locuirea în orice”. Cultura, fie sub numele de literatură, fie sub cel de pictură/arhitectură/muzică/tradiție manifestată în stil de viață, este o premisă a „drumului către sine”. Această introspecție conține Valoare, exclude anonimatul seriei și impersonalitatea vieții omului modern.

---

¹ Orice demers trebuie să îi includă pe presocratici, pe Heraclit, iar, din timpurile moderne, pe Hegel și, bineînțeles, Wittgenstein. Presocraticii constituie, pentru unii, „tradiția originală” sau „Tradiția prin excelență a artei, dar și a gândirii” – Cf. A. Besançon, *Imaginea interzisă. Istoria intelectuală a iconocasmului de la Platon la Kandinsky*, București, Editura Humanitas, 1996 (*L'image interdite. Une histoire intellectuelle de l'iconoclasme*).

² Lucia Cifor, *Poezie și gnoză*, Timișoara, Editura Augusta, 2000, p. 7 și urm.

³ Și alți termeni sunt „redefiniți”: de pildă, adevărul este văzut ca un drum – apud O. Pöggeler, *Drumul gândirii lui Heidegger*, București, Editura Humanitas, 1998, p. 240-241.

⁴ W. Biemel, *Locuirea ca o categorie existențială fundamentală*, în *Dialoguri despre ființă*, Timișoara, Editura Amarcord, 1995, p. 92.

⁵ Cf. Ed. L. Husserl, J. Wittgenstein, J. Derrida, E. Coșeriu.

⁶ Ne raportăm la Șeherezada ca arhetip al povestitorului, ceea ce obnubilează obsesia modernă a „autorului”.

Totuși, majoritatea simte o plăcere reală în „a recunoaște” o operă de artă mai degrabă decât în „a se recunoaște” în ea. O adevărată fire creatoare se lansează în acțiuni intuitive, spontane, nepremeditate și motivate permanent de sentimentul adevărului, care condiționează direct individul, structura habitatului și calea de a trăi. Câți oameni se află acum în curs de a se înțelege, poziționându-se într-un reflexiv care numește relația cu Sinele îndeosebi, mult mai mult decât relația cu alteritatea?

Un reviriment existențial poate evidenția conotația pozitivă a narcisismului, așadar nu ca o „iubire de sine”, ci ca o „căutare de sine”⁷. Pornim de la o astfel de căutare, care s-a produs pe un fundal sufletesc frustrant, tipic pentru societatea românească de dinainte și de după '89: ierarhie a valorilor răsturnată, concretizată în triumful mediocrității pe baza unei selecții negative; dispariția sentimentelor pozitive; includerea terțului sub eufemismul de „compromis”; patetica sinteză defetism-autovictimizare-autoeroizare-euforie a dezastrului-apatie în fața limitei/morții etc⁸. Pe parcursul unui *Auszeit* vienez (ocasionat de un stagiul postdoctoral), propriu-mi derapaj existențial /sufletesc/lingvistic a fost substituit de siguranță, o necoruptă spontaneitate și libertate în receptarea și interpretarea „noului”, nu în ultimul rând de o „atașare” lingvistică⁹, care mi-au prelungit energiile. Cu aprofundările de rigoare, se găsește aici temeiul unei analize comparative, cu inserții introspectivă, a „datelor” culturale native și a acelora „câștigate”.

Anamorfoza¹⁰ (Dürer, Holbein etc.) este specifică „locuirii în afară”, relevă moartea/simbolul morții, deoarece aceasta este singura schimbare materială posibilă, cea totală, de regn și se servește de „oglină”¹¹, permițând tema *miroir de la mort*, în sensul *cunoașterii de sine* din îndemnul socratic (*Erken dich selbs*). Anamorfoza „locuirii în sine” este, dimpotrivă, transformare și răstoarnă perspectiva, dinspre exterior spre interior. Moartea preinstalată prin monotonie, automatisme, convenții, umilințe, lipsă de igienă morală etc.¹² conferă, în urma transformării, dreptul de a hotărî „viața” sinelui lăuntric. „Locuind” am forța interioară de a privi Gorgonele ca o simplă „ispită” anulată de Poezie¹³, străjuind Regatul ideal al iubirii absolute. Lingvistic, anamorfoza

⁷ Ne plasăm pe o altă poziție în comparație cu ipostaza renescentistă, respectiv romantică a „călătorului”: nu o rătăcire exterioară, nu o permanentă trădare donjuanescă a locurilor străbătute. „Locuirea” e un răgaz al sinelui, care nu își dorește nici de a lua totul de la început, nici o scenă pentru butaforiile propriilor obsesii – Cf. A. Pleșu, *Pitoresc și melancolie*, București, Editura Univers, 1980, p. 121-129.

⁸ Parafrazându-l pe I. Manolescu, România generației din care fac parte e o țară incertă lipită ca o tuberculoză de sufletul copilului și adolescentului ce am fost – Cf. I. Manolescu, *Derapaj*, Iași, Editura Polirom, 2006.

⁹ Cf. „continendo implet”, Sf. Augustin, *Confesiuni*, București, Editura Humanitas, 1997 (conținându-mă, mă umpli).

¹⁰ Cf. Hans Baldung Grien, *Frumusețea și moartea (Schönheit und Tod)*, tablou aflat la Kunsthistorisches Museum, Viena.

¹¹ „Oglinda” este și metafora artei, a operei ca profunzime încadrată și suprafață reflectantă (imaginea lumii izolate în formă) – Cf. J. Rousset, *L'intérieur et l'extérieur. Essais sur la poésie et sur le théâtre au XVIIe siècle*, Paris, 1968, p. 24.

¹² Cf. romanele autoarei austriece E. Jelinek, suspectată de sociofobie (*Pianista, Amantele, Exclușii*).

¹³ Cf. friza consacrată de G. Klimt lui L. Beethoven.

morții/vieții se nuanțează diferit: românii, alături de alți europeni, vorbesc despre „pericol de moarte”, austriecii/germanii despre *Lebensgefahr* („pericol de viață”)¹⁴

Concret și ca o contribuție palpabilă, „Locuirea în Sine” ne oferă posibilitatea generoasă a asumării unor paralele contrastive, ca direcții de aprofundare analitică:

a) F. Hundertwasser – quintesență a libertății și sinteză a influențelor universale, policrome, poliforme; ceea ce este paralel cu cerul aparține naturii și ceea ce este universal devine austriac;

C. Brâncuși – impuls unitar spre absolut și abstractizare, sinteză a specificului național; orizontalul stilizat al repetiției/variantelor nu este redundant, ci transmite mesajul cu insistența incantatorie a spațiului mioritic¹⁵. Ethosul este proiectat în universal;

b) F. Wotruba – ateu, poate exhiba disimetriile interioare prin volume haotic echidistante față de centrul, care este Omul, trecând de la iconoclast la ideoclast¹⁶;

Paradigma mănăstirilor și ctitoriilor românești incumbă recunoștință/pocăință, desprinzându-se din „lucrul cu mâinele” despre care vorbea Cennini și care își are originea în „munca impusă strămoșilor omenirii întru mântuire”¹⁷. Acestea impun o cromatică particularizantă, identificatoare, pe un fundal istoric dominat de rezistențe locale, fără aliați, și nu de un Asediu al centrului creștinismului pentru care Europa a făcut proba solidarității;

c) Otto Wagner – „imortalizează” sintagmatic „devenirea” istorică a Vienei pe baza unui raport de combinare a căruia armonie respinge net modelele de expresie ale trecutului (v. structura și arhitectura sistemului de transport în comun în Viena). Somptuositatea vilelor sale probează dominația omului socializat, care simte nevoia să își materializeze „atmosfera sufletească”. Dramatică alternativă, tipic europeană, ornatură, simplitate-ornament, naște întrebările retorice: Spiritual, de unde să te iau? Din ce „loc” ești?

Universul urban românesc reprezintă, în contemporaneitate, „blocarea” în paradigmatic, ca mod individual, despot, de vorbire, nelegat de capacitatea celuilalt de a răspunde ori de a vorbi același limbaj. Este un mod particularizant de vorbire ce comunică despre o epocă istorică dincolo de „locuitor”, dar, de multe ori, foarte aproape de faptul irepetabil al operei de artă, deși, supărător de des, în perioada actuală, predomină un ermetism, care nu este echilibrat de o capacitate autoexplicativă, dimensiunea metalingvistică fiind distrusă, iar închiderea idiolectului absolută¹⁸. Problema majoră devine cea a locului care trebuie locuit. Spațiul locuirii exterioare se

---

¹⁴ Hundertwasser creează edenicul Cimitir al morților fericiți, cu viețile prelungite prin copaci; L. Blaga se întreabă, mâncând prune în pomul dintr-un cimitir, dacă nu cumva „morți” sunt cei aflați în aparentul deasupra al naturii nedispuse să coopereze pentru atenuarea caracterului aprig al vieții.

¹⁵ Tema „Porții sărutului”: iubirea și comunicarea, susținute de energia sexuală, așa cum reiese din afirmația Malvinei Hoffman: „Văd formele a două celule care se întâlnesc pentru a crea viață” – Cf. Sydney Geist, *Brâncuși-Sărutul*, București, Editura Meridiane, 1982, p. 74.

¹⁶ Cf. Dostoievski: „...ateii, poate mai mult decât ceilalți, încearcă nevoia irezistibilă a unui idol pe care și-l fac în grabă pentru a-l adora. Înainte chiar de a trăi și de a înțelege frumusețea și dragostea, omul le-a profanat deja”. Apud P. Evdochinov, *Arta icoanei. O teologie a frumuseții*, București, Editura Meridiane, 1992, p. 40.

¹⁷ Cf. V. I. Stoichiță, *Creatorul și umbra lui*, București, Editura Meridiane, 1981, p. 43.

¹⁸ Cf. considerațiile lui V. Ieronim Stoichiță despre afazia de similaritate și cea de contiguitate în *Creatorul și umbra lui*, București, Editura Meridiane, 1981.

concentrează asupra funcției comunicative, imaginea conceptualizându-se într-un simbol cultural și intelectual, într-o valoare semnică a formalismului. Spațiul locuirii lăuntrice recuperează unitatea originară, imagistică și conceptuală, găzduiește imaginea pură a tuturor simțurilor, iar această imagine este timpul¹⁹. Viitorul luminează trecutul.

Studiul, insistând asupra profunzimii interioare, dorește să refuze claustrarea/autocenzura/amputarea Sinelui în favoarea livrescului. Ultimul este relevat de primul. „A fi” este mai important decât „a părea”, iar „a face să apară”, a valora ceva și a ști să arăți înseamnă a valora înseamnă îndoit. Exteriorul ajută la buna recomandare a desăvârșirii lăuntrice. Nu este vorba însă de o automistificare, de un personaj realizat cu plăcerea ficțiunii care „se ascunde”²⁰, ci de o devoalare a unicității individuale, cu accent pe elasticitate și intuiție. Reacția emoțională, calea liberă spre realizare și evoluție sunt caracteristice spiritului creator activ, cu o viață psihică bogată, depășind dogmele multor psihologi ori psihoterapeuți²¹ ce se poziționează rațional, calculat în „rolul principal”. Particularizarea sinceră și „la limită” este și singura în care se poate eșua, diversitatea în materie de „ratări” putând fi „înțeleasă”, dar nu concepută causal. Opinia noastră despre sensul vieții nu este *a limine* de repudiat; dimpotrivă, reprezintă firul conducător în planul ideilor, sentimentelor și acțiunilor. Puterea de ontologizare a limbii îl ferește pe om de teama de a fi într-o lume a lucrurilor fără nume. Consemnarea într-un jurnal spiritual a tot ceea ce locuiește în Sine dintr-un exterior exogen, dar trăit profund, luminează sensul adevărat al vieții, un univers fecundat de emoții trans-semnificative. Punctul de contact/ „fațada” dintre exterior și interior este stilistica sentimentului scriiturii, iar la întrebările „Câte locuiri există?/ Câte **lucruri** se află în fiecare **lucru**, câtă penumbră și câtă evidență ori luminozitate de sens se relevă ori se intuiește vag cu o neliniște premonitoare?” nu găsim răspuns decât într-o comprimare temporală. Sinele se confruntă cu ceva „trăit/fost” care subzistă, apoi cu ceva „actual” care se oferă sensibilității și, în sfârșit, cu ceva „virtual”, pe cale de a se naște ori de a se cunoaște (Adevărul despre Sine). Aflându-ne într-un ocean de incertitudini, amintirea trecutului, simțirea acută a actualului prilejuiește locuirea într-un *Auszeit* afirmativ, anticipând un proiect „inepuizabil” prin simplul fapt că finalul nu este vizibil decât atunci când am parcurs până la capăt nedeterminarea.

Neavând capacitatea distanțării și nici răgazul adâncirii acestor aspecte, am optat pentru o lucrare de semiotică vizuală, care analizează colecția lucrărilor lui N. Grigorescu (aflate la Palatul Culturii din Iași) și pe acelea ale lui Egon Schile (opere răspândite la palatul Belvedere, Museum Quartier etc.). Opera marelui pictor român constituie subiectul unui volum redactat în colaborare cu reputatul profesor și romanist Michael Metzeltin. Analiza pictorului austriac va fi făcută într-un volum aparte, personal. Reproducem, în continuare, modelul de analiză practicat, care, în intenția de a putea fi folosit în orice împrejurare, tinde spre exhaustiv, datorând însă bibliografic altor autori cu interese similare²².

¹⁹ Cf. I. Kant, *Critica rațiunii pure*, București, Editura Științifică, 1969.

²⁰ Cf. prototipul Bernini – A. Duțu, *Eseu în istoria modelelor umane. Imaginea omului în literatură și pictură*, București, 1972; fenomenologia actorului descrisă de E. Papu, *Barocul ca tip de existență*, București, Editura Meridiane, 1977.

²¹ Cf. A. Adler, *Sensul vieții*, București, Editura Iri, 1995.

²² Cf. E. H. Gombrich, *Kunst und Illusion*, Berlin, Editura Phaidon, 1992.

Model de analiză

- prezentare a emițătorului/pictorului:
  - date biografice;
- prezentare a receptorului-țintă:
  - particular vizat într-un anumit moment istoric;
  - a unui grup vizat într-un anumit moment istoric;
  - public general acronic;
- integrarea picturii în contextul istorico-geografic al epocii respective:
  - prin manuale de istorie și geografie, ghiduri, albume, atlase etc.
  - contextualizare: panorama societății respective în acea perioadă și o detaliere din perspectivă ocupațională;
- circumstanțe care au generat pictura:
  - loc;
  - atelier;
  - timp;
  - motive, eventuala solicitare specială/comandă;
  - opțiunea pentru un mediu/canal;
  - gen (acuarelă, ulei pe pânză, guașă, frescă etc.)
- opțiunea tematică:
  - identificarea curentului/stilului;
  - identificarea temei;
  - modalitatea de reprezentare (portret, scenă narativă, peisaj, natură moartă, un motiv abstract etc.);
- amplasarea picturii (biserică, castel, palat, conac, muzeu etc.):
  - amplasarea prevăzută;
  - amplasarea ulterioară (localizare precisă);
  - vecinătatea altor opere;
  - contiguitate cu alte opere;
- încadrarea operei:
  - rama intenționată de către autor;
  - rama aleasă de colecționar/proprietar/custode etc.
- Analiza:
  - obiecte și personaje;
  - cadru general, prim-plan, plan secund, fundal;
  - dispunerea obiectelor și a personajelor;
  - relațiile dintre acestea și precizarea dihotomiilor dinamic-static, activ-pasiv;
  - circumscrierea privirii (relațiile vizuale dintre personaje);
  - focalizare și anamorfoză;
  - punct de fugă, perspectivă, axe vizuale;
  - cromatică;

- lumină și umbră;
- contur precis sau difuz, siluetă;
- Pictură și text:
  - referire explicită:
    - legendă;
    - text înglobat;
    - auto-referire;
  - emblemă;
- Intermedialitatea:
  - trimitere la un text mitologic, biblic, istoric, literar etc.;
  - trimitere intenționată/subconștientă la o altă pictură;
  - pictura ca operă deschisă;
- Simbolistica picturii:
  - simbolistica potențială a obiectelor, personajelor, fundalului, culorilor, luminii, dispunerii etc.;
- Referențialitatea:
  - referință (la ce obiecte și situații concrete se face referire);
  - semnificație (prin intermediul simbolisticii și al intermedialității);
- Mesajul:
  - orizontul de așteptare raportat la intenția pictorului, bazându-ne pe analiză și context;
  - libertate de interpretare.

Bibliografie

- A. Adler, *Sensul vieții*, București, Editura Iri, 1995.
- A. Besançon, *Imaginea interzisă. Istoria intelectuală a iconoclasmului de la Platon la Kandinsky*, București, Editura Humanitas, 1996.
- W. Biemel, *Locuirea ca o categorie existențială fundamentală*, în *Dialoguri despre ființă*, Timișoara, Editura Amacord, 1995.
- L. Cifor, *Poezie și gnoză*, Timișoara, Editura Augusta, 2000.
- A. Dușu, *Eseu în istoria modelelor umane. Imaginea omului în literatură și pictură*, București, Editura Științifică, 1972.
- P. Evdochinov, *Arta icoanei. O teologie a frumuseții*, București, Editura Meridiane, 1992.
- S. Geist, *Brâncuși-Sărutul*, București, Editura Meridiane, 1982.
- E.H. Gombrich, *Kunst und Illusion*, Berlin, Editura Phaidon, 1992.
- I. Kant, *Critica rațiunii pure*, București, Editura Științifică, 1969.
- E. Papu, *Barocul ca tip de existență*, București, Editura Meridiane, 1977.
- A. Pleșu, *Pitoresc și melancolie*, București, Editura Univers, 1980.
- O. Pöggeler, *Drumul gândirii lui Heidegger*, București, Editura Humanitas, 1998.
- J. Rousset, *L'intérieur et l'extérieur. Essais sur la poésie et sur le théâtre au XVII-e siècle*, Paris, éditions José Corti, 1968.
- Sfântul Augustin, *Confesiuni*, București, Editura Humanitas, 1997.
- V.I. Stoichiță, *Creatorul și umbra lui*, București, Editura Meridiane, 1981.

Living - Self – Culture
External Usual Living - Vital Inner Living

The paper presents the intellectual insight of a comparative study towards Romanian and Austrian culture and civilization. We point out the highlights and the established method for interpreting and analyzing paintings as basis for a visual semiotical approach. One of the purposes is that of a better and deeper presentation of Romanian values to the foreigners, especially Austrian host-population (for Romanian minority).

Universitatea „Petre Andrei”, Iași
România

